

Hiše kot ozadje za življenje

Maja Laurence Valič

Z Matijo Bevkom in Vasom J. Perovičem, vodilnima pri Bevk Perović arhitektih, smo se pogovarjali o nastanku stanovanjskih sosesk v ljubljanskem Polju. Dotaknili smo se procesa dela, nastajanja projekta in razvoja idej, (ne)spremenljivosti izražanja v stanovanjski gradnji, sodelovanja z istim naročnikom in možnostih, ki se ob takšnih posegih pojavljajo za mesto.

Tri soseske so zgrajene. Iz vajinih skic so zrasle žive hiše, ki zaznamujejo del mesta in njegovega prebivalstva. Kako je vse skupaj potekalo?

Matija Bevk (MB): Ko je nastajala prva soseska, tam ni bilo nič, le polja in železnica. Postavili smo se skoraj na *tabula rasa*. Oblikovno bi lahko nastalo karkoli. Po drugi strani pa je bil podani urbanizem zelo močen. Sčasoma so projekti sami sebe postavili v kontekst. Mogoče je bil ta proces za projekte zanimiv.

Vasa J. Perović (VJP): Soseske so postale rob Ljubljane. Vsaka ima svoj močan karakter. Mogoče prva še najbolj. Arhitekturno nas je zanimala ideja o začetku mesta, o čuvajih na vhodu v mesto. Ostali dve soseski sta bili že razvoj mestnih situacij. Prva je nastala na urbanizmu iz leta 1987, ki ni bil naš in znotraj katerega smo morali najti neki izraz. Naslednji dve sta nastali z našim urbanizmom, torej sta bolj integralni. V vseh treh je osnovna tema, pa ne ker gre za neprofitno gradnjo, socialno življenje soseske. Danes arhitekturni kritiki gledajo arhitekturni izraz teh hiš. V bistvu pa je arhitekturni izraz posledica procesa in ne izhodišče. Sledili smo socialnim vsebinam, ki se v soseski lahko razvijejo, in načinu, kako vzpostaviti socialno življenje. Smo uspeli? Prebivalci bolj vedo. Socialno življenje v soseski v bistvu zahteva, da se iz njega izhaja in da se to ocenjuje.

MB: Prvi projekt je bil urbanistično zelo omejen, a se je na koncu izkazalo, da lahko s posegi v osrednji skupni prostor ustvarimo nekaj bolj domiselnega. Ta »rešilna bilka« je skozi drugo in tretjo ponovitev postala tema: socialni prostor povezuje vse tri soseske. In socialni prostor me zanima precej bolj kot arhitekturni izraz. Hiše so postale ozadje za življenje.

VJP: V Polju 1 se seveda še vedno govori o pikah na fasadah, a konec koncev ima vsaka hiša arhitekturni izraz, saj ji arhitekt skuša, enkrat bolj, drugič manj uspešno, vdahniti, kar ga v tistem trenutku obseda. Ta arhitekturna obsesija ne vpliva na življenje, vpliva pa na prepoznavnost, istovetenje uporabnika s sosesko. Arhitekturni izraz je del procesa, a daleč od tega, da bi bil najbolj pomemben.

Gradnja za Stanovanjski sklad je precej normirana; stanovanja so zelo omejena s kvadraturu, pravilniki strogo regulirajo notranjo organizacijo stanovanjske enote. Kar ostane neregulirano in še kar zanimivo, je javni

prostor. Ta prostor vmes, torej nearhitektura, je relativno svoboden, odprt za raziskovanje.

MB: Kar seveda hkrati pomeni, da bi bil javni prostor ob še ostrejši regulaciji mnogo bolj tog in nezanimiv.

VJP: Vrnimo se k soseskam. Predvsem v prvi, relativno najmanjši so stanovanja po regulativi zelo majhna, tudi za zelo velike družine. Socialni prostor zunaj tako logično postane dnevna soba. V njem se socialne interakcije omogoči, ker ga nujno potrebujejo, ne zato, ker je pač na voljo. Je logični in nujni podaljšek stanovanj.

Kje vidita med soseskami povezave in razlike?

VJP: Mogoče vse tri, vsaka na svoj način, prikazujejo financiranje arhitekture v zadnjih 15 letih. Prva je urbanizem iz prejšnjega političnega obdobja; njegova rigidnost, neživljenjskost in poskus, da se to skozi projekt spremeni. Druga označuje razcvet Slovenije; stanovanja so večja, več jih je, bistveno večja je površina celotne soseske. Tretja, s praktično enakim številom stanovanj na polovični površini druge, kaže sliko Slovenije danes, ko so finančne zmožnosti zmanjšujejo, socialne potrebe pa zvišujejo. Soseske so si sicer podobne, so sestre ali bratje, ampak vsaka ima jasen družbeni karakter svojega časa.

MB: Po moje jih uporabnik še vedno dojame kot malo stanovanjsko skupnost. Kot naselje, ki ni tako veliko, da bi bilo nepregledno. Občutek skupnosti je pomemben, prvič na nivoju male soseske, drugič na nivoju posamezne hiše. Že v Polju 2 obstaja tip hiše, ki ima notranji skupni prostor, razširjeno stopnišče, v Polju 3 pa so objekti, ki imajo notranji atrij. Izkušnja iz Polja 2 je prenesena v Polje 3. Projekti imajo srečo, da so nastajali po delih; v eni veliki potezi bi lahko prišlo do občutka razpršenosti, izgubljenosti.

VJP: Verjetno bi bil naš projekt popolnoma drugačen.

MB: Mogoče je to zanimiva šola, tako za arhitekto kot tudi za planerje in naročnike, kaj je primerno merilo za sosesko, v kateri lahko skoraj vsakega stanovalca na videz poznaš.

VJP: Soseske iz 1970-ih, recimo BS3, Ruski car, so bistveno večje, a zaradi načina financiranja in pridobivanja zemljišča so bile obsojene na parcialne male intervencije. A to ima tudi lepšo plat – prebivalcem omogoča minimalno identifikacijo z okoljem. Naše soseske se sicer imenujejo Polje 1, 2, 3, a vsaka ima avtonomni značaj javnega prostora in nenazadnje tipologijo stanovanj. Vsaka izhaja iz druge raziskave prostora. Prva je glede javnega prostora vztrajala na enem centralnem; okrog njega je postavljena celotna

soseska. Polje 2 je šahovnica; razen centralnega ni hierarhije prostorov, vsi so relativno enako veliki in se poselijo bolj kot teritorij. V tretji soseski, ki je spet zelo prostorsko omejena, postane prehod med javnim in zasebnim prostorom bolj zanimiv – z notranjimi atriji.

Kakšna je izkušnja projektiranja treh sosesk v Polju z vidika spoznavanja njenih uporabnikov in naročnika?

VJP: Ves čas smo delali za istega naročnika, to je bila za nas velika sreča in dobra popotnica za naprej. Z naročnikom smo se lahko pogovorili o vseh arhitekturnih izhodiščih, dilemah in problemih, kar je izredno pomembno in za nas edinstven primer.

MB: Vsi naročniki bi morali biti taki. Vedeli so, kaj hočejo, pripravljeni pa so bili tudi poslušati arhitekturne in druge argumente.

VJP: Hoteli so zadostiti socialnemu poslanstvu Sklada glede števila stanovanj, hkrati pa ustvariti mestno kvaliteto.

Vsi, posebej pa javni naročniki, bi morali svojo nalogo razumeti na podoben način: kot dejavno sodelovanje z jasnimi projektnimi ciljem. V primeru naših sosesk je to bivalna kvaliteta. Za vsa javne, mestne naložbe bi moralo veljati, da z investicijo oz. koncentracijo javnih financ v nekem delu mesta, v našem primeru perifernem, ne ustvarijo le določenega števila stanovanj, ampak skušajo spremeniti kakovost življenja v celotni soseski.

Polje je bilo prej zaspano, periferno, praktično vaško, brez kakršnekoli fiziognomije, priključeno k Ljubljani. Te tri soseske, ne oziraje se na njihove arhitekturne kvalitete, so mu dale neko nadgradnjo.

MB: S socialnim stanovanjskim programom se je revitaliziral del mesta. Če se bodo dodali še drugi servisi, vrtci, šole, igrišča, bo postal del mesta s samostojnim življenjem.

VJP: Mestni javni skladi izvajajo investicije, za katere se na prvi pogled zdi, da zadostijo le določenim potrebam, vendar z njimi dejansko razvijajo mesto, njegovo fizionomijo, kakovost življenja v mestu. V primeru Polja je JSS MOL svoje poslanstvo dobro uresničil. Naložba ni bila namenjena zgolj socialnemu programu, posegla je tudi v izboljšanje kakovosti bivanja v določenem mestnem okolju.

Je tak projekt lahko testni laboratorij/poligon za preizkušanje novih oblik (so)bivanja? Se je na podlagi izkušnje v Polju razvila drugačna tipologija stanovanja?

MB: Določene namere seveda so. Vsakemu stanovanju smo želeli priboriti košček zasebnega prostora. V Polju 1 recimo balkone, ki sploh niso bili predvideni in smo jih izvlekli ven, v Polju 2 terase ali občutek terase, v Polju 3 pa lože, skrite v volumen. Ampak velikopoteznih rešitev projekti niso dopuščali.

VJP: No, vsa stanovanja odslikavajo, kot sem že rekel, finančne trenutke v Sloveniji: začetek, obdobje razcveta in današnja negotovost. Kažejo se na predvidenem številu enot in njihovi velikosti, na naraščajoči potrebi po socialni gradnji. Slovenija je še kar uspešna v proizvodnji predpisov (to si celo šteje za enega največjih uspehov), ki pa so v primerjavi s predpisi v ostalih evropskih državah z razvito socialno gradnjo izjemno omejujoči. Znotraj enote tako ostane zelo malo prostora za raziskave.

Tudi v okviru socialne gradnje se lahko z razumno interpretacijo zakonodaje in pravilnikov omogoči dejansko bolj družbeno življenje, kar potrjuje tudi primera iz tujine, Jean Nouvel v Niemesu pred 20 leti in projekti Lacaton & Vassal v Franciji danes. Življenje se pogosto ne odvija več, kakor je

bilo predvideno (dnevna soba, spalnica, še pol spalnice, ...). Tudi organizacija družine se je spremenila. Način bivanja, posebej z majhnimi otroki, in občutek skupnosti, družine sta danes lahko precej drugačna.

Projektirata tudi za naročnike v tujini. Ali občutita odsotnost poznavanja končnega uporabnika?

MB: Za razliko od individualne gradnje so stanovanjske vedno takšne, da ne poznaš končnega uporabnika.

VJP: V bistvu moraš abstraktno premisliti o uporabniku in najti sistem.

MB: Seveda je lažje, če delaš v poznanem okolju. Na tujem se trudimo okolje kar najbolje doumeti, razumeti.

VJP: Pravilniki, enote, družine se razlikujejo, a so tudi podobnosti, saj je vodilni, kohezijski element projekta še vedno skupni prostor.

MB: Razumevanje pomena zunanjega prostora je podobno.

Kako spremljata spreminjanje sosesk skozi čas in kako ga komentirata?

VJP: Hiše imajo svoje življenje in kot arhitekti moramo dovoliti, da si jih ljudje prilagodijo. A ne povsem svobodno. Ne moti nas, da se skrivajo s senčili, ne bomo pa, recimo, privolili v zasteklitev balkonov v Polju 2. Gre za odprt prostor, ne ozko bivanjski. V Polju 1 ne dovolimo strehe na balkonih. Vedno pač obstajajo omejitve, popolna svoboda hitro preide v kaos. Samo pomislite, kako bi bilo videti Polje 3, kjer je relativno veliko število stanovanjskih enot, če bi vsak urejal po svoje. Jasno, uporabnik si stanovanje prilagodi; arhitekt ne more poznati vseh njegovih želja in potreb.

MB: Do težav pride, ker včasih kljub dobri volji naročnika ni dovolj jasno vnaprej, kakšni bodo uporabniki, kakšne zahteve imajo. Nekatere so se pojavile naknadno in po najboljših močeh smo jih skušali rešiti, se prilagoditi. Manjše intervencije, na primer dosaditve v zunanji ureditvi Polja 1, so do neke mere prav simpatične in prinesejo življenje v prostor.

VJP: Arhitekt mora dopustiti, da si znotraj njegovega projekta uporabniki ustvarijo svoje življenje. Diktatura arhitekture, vsaj v stanovanjskih soseskah, ne more obstajati. Obstajati pa morajo omejitve. Ne dovolimo, recimo, poseljevanja pritličnih prostorov v Polju 1. Tudi v drugih soseskah ne delamo zasebnih prostorov v pritličju, saj je izhodiščna pozicija kolektivno, ne individualno bivanje znotraj kolektivne forme. Prisvajanje zelenih prostorov bi pomenilo vse manj in manj zelenja za ostale, za skupnost, in to je glede na velikost odprtih površin neprimerno. A fizično tega ne moremo preprečiti. Sklad zasnovano stanje vzdržuje relativno učinkovito.

Lahko kakovostno zasnovano okolje vpliva na estetsko zavest ali kulturno rast posameznika, mu zariše vzorce, ki ga kasneje v življenju peljejo po drugi poti?

VJP: Vsekakor.

MB: Pomaga mu, da si zgradi življenje, strnjeno z okoljem. In seveda je lahko osnova osebne uspešnosti.

VJP: Želimo si, da ima arhitekturni projekt takšne posledice. Pogosto skrajda ne opazimo, ampak ja, urejeno okolje, socialno okolje, omogoča kakovosten razvoj v skupnosti, širši od družine. Enako kot vrtci, šole, ostale institucije. V tako urejenem okolju se lahko vzpostavi nivo socialnih stikov, za starejše, za otroke edince ...

Hvala za pogovor in še veliko uspehov.